

Adatok az 1849. július-december időszak háromszéki eseményeinek ismeretéhez

(Kivonat)

Az 1848-49-es szabadságharc végén, az orosz intervenció után, a győzelmében biztos Habsburg-hatalom már az utolsó csaták előtt megkezdi új berendezkedését. Háromszék hadszíntérré, majd katonailag megszállt területté válik, sorsa katonai vezetők és a restauráció helybeli kiszolgálói kezébe kerül. A dolgozat, elsősorban levéltári anyag alapján, a részletekbe kínál bepillantást.

Egy héttel a július 5.-i sepsiszentgyörgyi (eprestetői) harcok után, 1849. július 12.-i keltezéssel Sepsiszentgyörgyön a következő levelet címezték "Sepsi al Király Biro Tekintetes Nagy András Urnak tisztelettel", azzal a megjegyzéssel, hogy "igen siető"

„Tekintetes Király Biro Ur !

Naponként 50 szekér tűzifával a S. Szt. György mellett fekvő Tábor ki elégítettése képes nem lehet, mivel a Szüntelen folyó kenyér süttetésre is sok meg[y] el, a mellett most Czibok Süttetéshez kezdettek oda is szerfelett kívántatik már az olt mellyéki tovább a fa adminisztraciót meg nem birhattya mihez képest méltoztasson a tisztelt király Biztos ur a tulso járásbol és Kézdi Székből is naponként 60 szekér tűzifa bészolgáltatásáról sietőleg intézkedni mivel egyéb aránt kiálhatatlan rögtöni rendeleteknek eleget tenni képes nem lehet melynek jelentése tisztelettel vagyunk a

Tekintetes Király Biro ur
alázatos szolgálja
Galgotay Antal tanító
Commissarius.”¹

A fenti levél arról tanúskodik, hogy a győztes hadvezetés kökösi-uzoni-szentgyörgyi csaták után véglegesnek tekintette Háromszék leverését, és azonnal intézkedett az új irányítás megszervezéséről. A szotyori földbirtokos NAGY András királybíró bizonyára már korábban érdekeket szerzett a magas tisztség elnyeréséhez. Kinevezése korábban történt, hisz a fenti levél már a 3. számot viseli. Még egy feltételezésre okot ad a levél. A királybíró rendszerint a biztosok javaslatára, de többnyire azok kinevezése után ültették hivatalba, így már arra a tisztségre is kaphattak megfelelő embert. Későbbi keltezésekkel már pontos adataink vannak az új császári és királyi biztosról.

Tisztázásra vár, miért kelhetett 50-60 szekér fa naponta a „S. Szt. György mellett fekvő Tábor ki elégítettésé”-re ? Kiből formálódott ez a tábor ?

Alexandr Nyikolajevics LÜDERS feladata az volt, hogy Brassó elfoglalása után a Székelyföldet hódítsa meg. A további cél Seben és Gyulafehérvár, majd az Alföld. A Székelyföldön azonban másként alakultak az események. Július 7-én, félve a szabadságharcosok újbóli visszatérésétől Háromszékre, egy ezredet Uzonnál, 7 zászlóalj, 8 lovasszázadot, 12 löveget Sepsiszentgyörgynél hagyott, maga pedig a sereg zömével Előpatakon át haladva Földvárnál foglalt állást². Ennek a nagyszámú katonának kellett étkezést biztosítani NAGY Andrásnak.

Ferenc József császár 1849. július 19-én nyílt parancsot tett közzé, amelyen Felix SCHWARZENBERG herceg miniszterelnök aláírása is ott található. Ebben tudtára adta Erdély népeinek, hogy báró Ludwig von WOHLGEMUTH-ot, aki a magyar szövegű rendeleteit következetesen báró WOHLGEMUTH Lajosként írta alá, az „Erdélyi Nagy Fejedelemségbe, a szász földet is ide értve” polgári és katonai főkormányzónak nevezte ki, és segítőnek Eduard BACH-ot, a nagyhatalmú belügyminiszter öccsét, a bukovi-

nai hercegség igazgatóját, mint polgári biztost osztotta be. A nyílt parancsban azt is közölték, hogy szigorúan megkövetelik a lakosságtól a ki-nevezettek utasításainak pontos teljesítését³.

Ekkor még harcok folytak Erdélyben. BEM tábornok július 20-án délután 5 órakor az orosz kézen lévő Sepsiszentgyörgyöt visszafog-lalta, s a tábornokot a város lakói legalább olyan örömmel köszöntötték, mint tették azt március 25-én, amikor először látogatott Sepsiszent-györgyre.

BEM július 21-én azt írta KOSSUTH Lajosnak:

„Dolgaink itt nem mennek rosszul. A székelyek elég nagy számban jönnek hozzám, már körülbelül 15 000 ember gyűlt össze belőlük. Sajnos fegyverük nincsen... Jelenleg Mak-sától Angyaloston át Sepsiszentgyörgyig haladó vonalon állok. Tehát majdnem az egész Székely-föld biztosítva van. Szabadon lélekezünk, és foly-tatjuk az új toborzásokat”⁴. Ezen a napon BEM Moldvába indult.

Távollétében, 1849. július 23-án az el-lenség három irányból is Szentgyörgyre támadt. A várost GÁL Sándor védte. Változó szerencsé-vel folyt a harc déltől éjjelig. Az ellenség beron-tott Szemerjára, és felgyújtotta, de győzni nem tudott, sőt a következő nap, székely ellentáma-dást követően Brassó védelmére vonult vissza.

BEM július 25-én, Moldvából visszatér-ve harmadszor is megfordult Sepsiszentgyör-gyön, tennivalókat, utasításokat hagyott hátra, majd PETŐFI Sándorral együtt Marosvásárhely irányába távozott.

GÁL Sándor július 27-én egy utolsó csa-ta után végleg feladta Sepsiszentgyörgyöt, és az Olt völgyében a Tusnádi-szorosig vonult vissza. Itt még sikerrel megállította július 31-én a táma-dókat, de rövidesen vissza kellett vonulnia Szé-kelyudvarhely felé⁵.

A bécsi udvarban világosan látták végle-ges győzelmüket.

Az új kormányzó augusztus 11-én érke-zett Erdélybe, s nyomban felhívással fordult a la-kossághoz, amelyben kérte, hogy segítsék, mert mindenki boldogulását tekinti feladatának. Ta-

gadják meg régebbi híveiket, bánják meg vétkes-tetteiket, igyekezzenek helyrehozni elkövetett hi-báikat, ellenkező esetben szigorú büntetés vár rá-juk. Még ugyanazon a napon egy másik rendel-keztést is közzétett. Ebben ismertette, hogy a la-kosok kötelesek a fegyvereket és lőszereket azonnal beszoigáltatni, ellenkező esetben hadi-vagy rögtönítélő törvényszék elé állíttatnak⁶.

A világsi fegyverletételre két nappal ké-sőbb, augusztus 13-án került sor.

Szeptemberben így írnak Sepsiszent-györgyön az egyik levélben: „Amint a ' katonai csász. kir. Székelyföld Kormányzó alezredes báró Heydte eö Méltosága kormányzói figyemét sem kerülvén el”⁷. Egy ideig, szeptember végéig külön fokozatként működött tehát a székelyföldi kormányzóság is.

Az osztrákok megfelelő vezetőket keres-tek a közigazgatás újjászervezéséhez.

A már említett NAGY András mellett rö-videsen DANIEL Imre és KOVÁCS kapitány ne-vével is megismerkedhetett a megye lakossága.

DANIEL Imre vagyasi földbirtokos csa-lád tagja August HEYDTE kiszolgálója. Az osz-trák parancsnok, miután 1848 novemberében meghódította Erdővidék jelentős részét, DA-NIEL Imrét Bardoc-fiúszék királybírójának ne-vezte ki⁸. Az ő feladata volt Erdővidék harc nél-küli feladásának előkészítése.

A későbbiekben nem lehetett hallani bá-ró DANIEL Imréről, csak az oroszok bevonulá-sakor, mint segítőjükről. A szabadságharc után azonnal feltűnt Háromszéken, mint a hadsereg melletti cs. k. ideiglenes biztos, akit később érde-meiért polgári biztosnak neveztek ki Székelyudvarhelyre. A várost ekkor a kormány-zó az erdélyi hat katonai vidék, közigazgatási te-rület egyikének központjává jelölte ki - ehhez Maros-, Udvarhely-, Csík- és Háromszék, vala-mint Felsőfehér megyének Háromszékbe ékelődött néhány községe és Küküllő megye egy-két helyesége tartozott⁹.

Már a szabadságharc leverését követően, különösen DANIEL Imre Udvarhelyre távozása után feltűnt Háromszéken az egy ideig minden levelet, utasítást rejtélyesen KOVÁCS kapitány-

ként aláíró Háromszék kerületi császári királyi főbiztosa. Később az egyik címzésben Csíkbánkfalvi előnevet használt, és KOVÁCS Istvánként szerepelt. A szabadságharc idején DORSNER ezredesnek (többen DOSCHER-nek írják), a csíki székely gyalog határőrezred parancsnokának bizalmi emberei közé tartozott, s amikor az ezredes árulóvá lett, ő is követte. Egy ideig Gyergyóban tartózkodott, ott próbálta megakadályozni a szabadságharc kitörését. Tetteiért 1849. január 25-én GÁL Sándor parancsára GYULAI Károly hadnagy KOVÁCS István kapitányt elfogta, és Kézdivásárhelyre kísértette¹⁰. A magyar csapatok elvonulása után újból Kézdivásárhelyen tűnt fel, mint a császár hű embere, majd Háromszéken az újjászervezett rend első megbízottjaként alázattal hajtotta végre a parancsokat, s sikerült annyira meggyőltetnie magát, hogy nevét Háromszéken 50 év után is mint a zsarnokság megtestesítőjét emlegették¹¹.

A harmadik vezető a már korábban említett NAGY András. Életével kapcsolatos adatok feltárása még ezutáni feladatok közé tartozik. Annyit tudunk, hogy korábban is a megye vezetői közé tartozott. 1842-ben az egyik Brassóból érkezett levélben a megszólítás „Tekintetes Király Biro Ur!” - kívül a címzés pedig „Nemes sepsiszek helyettes alkirály Birájának Tekintetes Nagy András urnak Szotyorba”. A levélben panaszt tettek UJVÁROSI Elekre, aki a sót, mivel Moldvából hozta, olcsóbban árulta, mint a hivatalosan megszabott ára. NAGY András 1846. december 15-én mint „Székely Biro és a Dög vész tárgyába néhány falukra kinevezett Fő Biro” írt jelentést GÁL József királybíróknak Illyefalvára. Valószínű azon szotyori család sarja, akiket MIKSZÁTH Kálmán is meglátogatott, és szerepeltetett a Két választás Magyarországon című regényében¹².

A forradalom kezdetén HORVÁTH Albert főkirálybíró mellett NAGY András helyettes királybíró volt. Telkét Feldobolyban megtámadták¹³. Nyomban a szabadságharc leverése után Háromszék egyik irányítója, aki fenntartások nélkül vállalt közösséget a szabadságharc leverőivel.

Egy periratnak köszönhetően részletes adatok maradtak fenn arról, mi történt Uzonban a szabadságharc leverésének napjaiban és azt követően. A kivizsgálást DANIEL Imre rendelte el.

Előrebocsájtjuk, hogy Uzonban és általában Háromszéken, ahol katonaság átvonulására került sor, a szabadságharc utolsó napjait említve többszöri menekülésről, „futásról” beszélnek. Egyik iratban ez olvasható: „A közelebbi múlt Nyári Napokon amint a Helységünkbe sok Zsibongás és sokszoris elfutás volt” - írják a kökösí panaszlevélben¹⁴. Szintén így írnak egy másik levélben is: „A míg a falusi Lakosok bodorgásba voltak”¹⁵. Amikor a magyar csapatok Háromszékről 1849. június 24-25-ét követően Csíkszeredáig vonultak vissza, „velük menekült nagyszámú lakosság is”¹⁶. Uzonban a „futás” olyan emlékezetes volt, hogy a későbbi tárgyalások során az események döntő többségét időben az első és második futáshoz kapcsolták. ZOLTÁNI Ferencné ZAJZON Éva vallomása: „Midőn mi az első betöréskor elszaladtunk”¹⁷. CSORIK Mária GIDÓFALVI István 22 éves szolgálója kétszeri menekülésről beszélt: „magam pedig elmentem bé az udvarra - azonba ismét apámék felpakolodtak s el szaladtak Lisznyoba s ott ültek egy néhány nap”¹⁸. Az időt még pontosabban jelöli a következő vallomás, amelyet BOTÁR János asztalos mester mondott el: „midőn az előbbszöri futásból haza jöttem, egy hetet honn ülve az Inzsinernő Asszony Veres Györgynek méretett hat véka gabonát...kért szegeztem bé a gabonás ajtot - én az ajtot bé szegeztem azon beszézés után harmad nappal újra el futottunk”¹⁹.

Uzonban, más helységekben is, 1849-ben elsősorban az oroszok jelentek meg. Néhány alkalomról pontos adataink vannak. Az orosz csapatok június 24-én Sepsiszentgyörgyre, 25-én Kézdivásárhelyre érkeztek. Az utóbbiaknak át kellett vonulniuk Uzonon is. A magyar csapatok gyors visszavonulása következtében harcra nem került sor, de a faluból a családok egy része mégis elmenekült. Az emlékezetesebb futás akkor következett, amikor június 30-án a székelyek visszatértek és Uzon, valamint Kökös között támadásra készültek, az oroszok pedig a Fekete-

ügyön túl Prázmár környékén sorakoztak. A tulajdonképpeni csata július 2-án zajlott le. Ekkor Uzon lakóinak jelentős része elhagyta a falut, hisz kiszámíthatatlan ideig tartó harc következhetett a falu határában. Ez volt az első „futás”. A magyar csapatoknak vissza kellett vonulniuk. Július 21-én Sepsiszentgyörgy és Uzon között újabb csata készülődött; az orosz csapatok a Feketetűgy bal partjára vonultak vissza. Ezekre a napokra tehetjük a második futás időpontját.

A menekülő, illetve a behódoló falu képezéhez hozzátartozik a fehér zászló kitűzése is. Uzonban MÁRK Samuel is kitűzött egy fehér abroszt zászlóként, azonban vesztére tette, mert kiderült, hogy az a GIDÓFALVI István úrtól eltulajdonított abrosz volt. CSÓRIK Máris, a szolgáló vallomásában elmondotta: „annyit láttam, hogy a MÁRK Samuel Kapujára egy Zászló volt kidugva abból még egy darabot le hasítottam ott-hon az Asszonyrak meg mutattam s az Asszony rá ösmert hogy azon Asztalka terítettjéből való melyen az ezüstök állottak”²⁰.

Még inkább érthetővé válik a menekülés, ha azt is megemlíti, hogy az oroszok, miután Uzonba bevonultak, néhány embert megöltek. Már korábban közölték azon uzoniak névsorát, akik a szabadságharcban elesettek. 18 nevet soroltak fel. Közöttük FERENC Mózes és KŐMIVES Ferenc neve után azt írták zárójelben, hogy: „öreg békés polgár, az ellenség meggyilkolta”; majd TÖRÖK Péter neve után azt: „idős embert és a román kántort Uzonban az ellenség meggyilkolta”²¹.

„VÁTA Ferentznő MAGYARI Anna 46 Éves” vallomása: „Midőn a kérdezett tábor ide jött Uzonba ide haza voltam de hogy némely falusiakat le lőttek meg ijedtem s el futottam”²². A vallomásból azt is megtudhatuk, hogy FERENC Mózes az oroszok ölték meg: „a férjemet hogy a muszkák meglőtték meg ijedtem és azon időbe mikor némely Uzoniak raboltak ide haza ülni nem mertem”²³.

Nem szerepel a közölt halottak névsorában BOROZDA nevű. BOROZDA Rosi 15 éves uzoni leány így vallott: „Én Lisznyoba laktam SIMON Ferentz Uramnál - itt meghallottam

hogy apámot a muszkák meglőtték temetésére haza jöttem”²⁴. Rokona vagy testvére a halottnak, BOROZDA Mihály is részt vett a temetésen: „MORINDÁS Boris BOROZDA Mihálynő 24 éves” mondotta a biztosok előtt: „az öreg Borozda meg halván temetése napján midőn az én uram is a temetésről jött vissza találkozott a mesterrel”²⁵. Ezek szerint a név után ítélve Uzonban cigány is áldozatul esett az oroszok bevonulásának.

A fennmaradt iratokban adatokat találunk a táborozásról is. GYÖRGYBÍRÓ Ádám 28 éves a kivizsgálók előtt, akik tőle a rablásokról érdeklődtek, azt felelte: „Azon időben mikor a Muszka Tábor másodszor bényomult Uzonba a Magyar Tábor után”²⁶. A győzelmet követően egy ideig Uzonban táboroztak az orosz katonák, majd Szotyorba vonultak. Néhány nap elteltével azonban egy csapat orosz újból visszatért Uzonba, s ott felderítették, hol lehet gabonát találni, szekereseket parancsoltak az udvarba, és embereket kerestek, hogy megrakják a járműveket. Közben megbolydult az egész falu abban a reményben, hogy ezalkalommal ők is részesülhetnek bizonyos javakból. Két mozzanatot említünk meg az eseményekből. SZABÓ Mártonné közölte: „midőn az urfi kapujába jöttem láttam az udvaron benn Muszkákat áskálni, engemet egy muszka behajtott az udvarba, én csodálkoztam, hogy mit akar s midőn a pintzéhez elé értem ő mondotta s intette hogy a mit kapok vigyem en semmit nem akartam vinni...”²⁷. GARAI Józsefet is a rablásokról kérdezik az Uzonba küldött biztosok: „Eppen abba az időbe érkeztem haza midőn a Muszkák a Törökbuzat hordottak a Mikes Udvarból, s engemet a hideg lelt a kapuba leültem...hozott az itt volt mesternek akkori szolgálója egy fél vékás szemetmérő kasba, csős Törökbuzat, midőn hozzám ért a szolgáló, az egyik muszka ki vette a kezéből a kast, a másik őtöt vissza vitte az Udvarba játszodtatta, a Törökbuzát melyet a Leánka el vett a muszka a zekeimbe le öntötte melyet én házamba bé vittem...”²⁸.

Hasonló eseményekről tudunk a többi háromszéki településen is.

A korábban említett orosz táborról írt NAGY András kormánybiztos is, keltezés nélkül levelében. A Mlgs Császári Kir. Köz fő Biztosnagot alázatosan” tájékoztatja, hogy „Szotyor mellett a Császári Orosz Tábornak mintegy 3500 főből álló rész 10 napig Lagerbe volt az alatt azokat Szentgyörgy ki kerülésével a többi helységek élelmeztek kenyérrrel s minden egyéb Szükségletekkel”²⁹. Ezen táborozás idejét a följegyzések szerint augusztus elejére tehetjük.

A csaták befejezése után Kézdivásárhelyen is még jó ideig nagyszámú katonák tartózkodott. Az egyik levélben pontos számadatot is találtunk. BARTHA Károly ideiglenes alkirálybíró Zágonban 1849. szeptember 13-án keltezi levelét: „Hadsereg melletti ideigl. Biztos Tit Kovács Kapitány Ur, a’ K. Vásárhelyen állomásozó, már most 3400 emberből álló Muszka tábor jobb módali élelmezése véget, K. Vásárhelyen, nekünk Király Birokul öszve jövést rendelt”³⁰.

Panaszkodnak az orosz katonákra az árkosiak is. 1849. október 20-án írt levelet a helybeli biztos, BARABÁS János Szotyorba NAGY András széki királybírónak, amelyben értesíti, hogy október 16-án 380 orosz katonák érkezett a faluba, korábban még tiszték is, akiknek élelmezéséről nekik kellett gondoskodniuk, s közli, hogy kénytelen „hivatalosan bé jelenteni és azon kéréssel alkalmatlankodni, hogy ezen Rovat feletti költést a’ sok szegénységnek a’ Nagyrovatba bé tudatni annyival is inkább, mivel mindezen közönségbe szállásoló Katonaság közül a mindennapi fuvarozás, Tiszti élelmit, és fa illetőséggel minden nap el van foglalva”³¹.

Az Étfalván BAKCSI József által írt levelet a bíróválasztás idején küldték, amely október 20-a körül volt, s benne arról tájékoztatják NAGY András királybíró, hogy a faluban „jelenleg nagy számú katonaság állomásozik, és ki tudja meddig fog állomásozni? - Ez az egész falunak nagy terhére van”³².

Szintén októberben, a még Sepsiszentgyörgyön állomásozó katonákról olvashatunk. (Korábban, július 5-én, mikor az orosz katonák bevonultak Sepsiszentgyörgyre, a parancsnokuk, LÜDERS, két órai rablást engedélyezett, amely-

nek azt következményeit nem is említjük, hanem más megőrizte az emlékezet, hogy a székely történelem nagy kárára az oroszok elégették, vagy kútba dobálták, szétszórták a megye, a város, a DACZÓ család levéltárát³³.) Feljegyzik azt, hogy a városban tartózkodó katonákat a tűzoltók épületébe helyezték el, s a város vezetői befalazták azon ajtókat, amelyek az iratokat őrző termekbe vezettek, s mindaddig úgy tartják, amíg a városban orosz, vagy más katonák tartózkodnak³⁴.

Rétyen táborozó orosz katonákról is írnak 1849. szeptember 18-án NAGY András királybírónak. A besenyői biztos GYÁRFÁS Elek arról tájékoztatja, hogy midőn a faluban „a’ biro közönség gyűlést tsinálta... Bizonyos emberek futnak a gyűlésbe hogy négy muszka feljöve Rétyről ‘s a’ Rébbe bé ment... a’ Lovakra ezzel több emberek el szaladnak elfogni... nem tsak meg fogták a muszákot, hanem meg is verték a Birot arra utasítottam, hogy kísértesse el a’ Király Biro Urhoz... midőn egy darabig el vitték lefekütek a’ muszák a’ földre ‘s nem nem tudtak a’ kísérok tovább vinni viszsza kellett hozni... még más muszák is várták a mezőre... el kellett tsapni... egy ora nem tölt el... egy Hadnagy 3 köz legény feljöve Rétyről a’ tegnapi nap minket kiméletlenül le vittek Rétyre SZÉKELLY Ferentz urhoz, szerentsénkre ottan egy igen betsületes Kapitányra akadtunk ki töstént észre vette hogy azon Hadnagy ki le vit Törvényteleniséget tsinált ‘s maga töstént velünk feljöve, a’ bünözökök öszve szedette azok a muszákka ki békültek, ‘s minek utána megis fizettek nints semmi baj”³⁵.

Különböző iratokban ebben az időben gyakran írnak az orosz táborokról más vonatkozásban is: általános ellátásáról, élelmezéséről, bizonyos szükségletek szállításáról stb. 1849. augusztus 31-én NAGY András királybíró levelet küldött: „Közönségesítettik, hogy a hadsereg melletti Cs. Királyi Biztos Urnak folyó Ho 12 éről hozzám tett Intélménye szerint az orosz sereg részére bé Szállítandó minden élelmiszerek - a körülmények változásával folyó Év Augusztus 28 átol kezdve nem kész pénzel fizetnek ki, hanem nyugtatványoztatnak”³⁶.

Többször elhangzott, hogy a községnek az orosz katonák részére lisztet, sőt pénzt is kell beszo­l­gá­lat­ni­uk. NAGY András 1849. október 17-én körlevélben közli a községek bírái­val: „E­lel­mi Biztos Oszterman Ur jelentvén nekem hogy jelesen az orosz Katonaság számára ki­ro­v­andt Kenyérnek való liszt...fogyaté­k­j­án van most ezennel azon hanyagos Biráknak - kik a ki­küldött rovatok szerinti Liszt és pénz egész­sz men­nyiségek bé adását és fizetését el mulasztani elég merészek voltak - a leg keményebb felelet alatt teszem még egyszer kötelesség­g­é, hogy jelen rende­le­tem vételétől számítva 24 ora alatt mind azokat bé szol­gá­lat­ni annyival kevésbé mulassák el, - hogy különben nem tsak büntetés alá fognak utaltatni hanem a mellett az él­el­me­zésbe eshető rövidségből származni szokott ked­vet­lenség is köz vetítőleg egyenesen azon hanyagos Birákra sujtani s ekkor magoknak tulajdonit­sák ami érni fogja”³⁷.

Általánosnak írják azt is, hogy az oro­szok gyakran egy-egy falut megszálltak, s elvet­ték a lakosok él­el­m­ét. NAGY András körlevélben közli a községek helyi bírái­val, hogy ezen rablások nem számíthatók bele abba a men­nyiségbe, amit a faluknak a megszálló katonák részére az előírásnak megfelelően be kell szol­gá­lat­ni­uk: „még azon mentség sem szol­gá­hat okul hogy az ugyan csak Katonai csapat falujokat meg lepvén több féle terményeket csikartak fel - mint hogy az ilyen esetek atallónosok lévén azok a rendszeres rovat­aluk végre hajtását akadályozo ürügyül nem fognak nézetni”³⁸.

NAGY András különleges feladat elvégzésére is felhívta a falusbírák figyelmét. Közli, hogy tájékoztatták őt, az orosz táborból néhány katona megszökött, akik bizonyára, legalábbis egyelőre, nem akartak visszatérni Oroszországba, s ezért „név szerint le írt orosz katona szökevények felkerestetvén ha meg tanálat­nak kísértessenek a közelebbi Katona Téri parantsnokságra”³⁹.

A fentiekhez hasonlóan írja 1849. szeptember 6-án: „Ugyan a tisztelt Cs. Kir. Biztos ur parantsolatjából ezennel minden helységek Bi­ráinak szoros kötelesség­g­é teszem, hogy a csá­

szári orosz seregből hirtelenül meg szökött 4 kö­z­vit­é­ze­ket ha meg tanálat­nak kísértessenek Kézdi Vásárhelyre (DANIEL Imréhez)”⁴⁰.

DANIEL Imrének, NAGY Andrásnak el­ső­rendű gondoljai közé tarozott, hogy 1849. augusztus 18-án méltó módon ünnepe­ljék meg Háromszéken is Ferenc József császár öf­felsége születése napját. Erre szigorú utasítással hívták fel a községek bírái­nak figyelmét, a papokénak is, s jelentést kértek: minden csendben, rendben zajlott-e le? Ekkor is, mind DANIEL Imre, mind NAGY András egymásnak bizonyították, hogy a háromszéki szé­kelyek elélték a forradalom napjait, s boldogulá­su­k útjának a császár által kijelöltet tekintik.

Üldözik a bujdosókat, a szökött és menekülő honvédeket, s azokat, akik mernek emlékezni a népszabadság dicső napjaira. Üldözik azokat is, akik szeretteiket keresik, s reménykednek abban, hátha itt, Háromszéken megtalálják. NAGY András írta a falusbíráknak: „Tapasztalván hogy e hatóság némely helységébe oly idegen emberek kobo­rolnak kik magokat törvényes uti levelekkel igazolni nem tudják...felelősségek alatt teszem kötelesség­g­é, hogy az e féle gyanus és kivált magyar honból jövő idegenekre éber figyelemmel vigyázzván”⁴¹.

Azok az iratok, amelyek őrzik a forradalom és a szabadságharc emlékeit, a leverés utáni első hónapok eseményeit, e pár vázlatos adat mellett fényt derítenek egyebekre is: hogyan rabolták ki Uzonban a földbirtokosokat, hogyan próbálták megakadályozni a lopásokat, hogyan fegyverezték le a környező falvakban a romá­no­kat, mit tettek az oroszok más helységekben, hogyan kellett beszo­l­gá­lat­ni a fegyvereket, beadni a Kossuth-bankókat, mit tettek a szökött tisztek, szökött katonák, hogyan követelték a falvaktól, városoktól a hadisarcot; körlevelet találunk, amelyben kéri­k, hogy a balázsfalvi és a nagyenyedi kollégium könyvtára szétszórt könyveit gyűjtsék össze, ha a megyében található belőlük; bővebben is megtudhatjuk, hogyan változtatták az események az emberek gondolkodását és az egymáshoz való viszonyát.

Ezek bemutatása elkövetkező feladatok közé tartozik.

Jegyzet

1. SÁLvt 28. csomag 105 sz. irat 1.
2. KOVÁCS Endre 1954. 576.
3. ÜRMÖSSY Lajos 1894. 4-5
4. KOVÁCS Endre 1954. 583.
5. NAGY Sándor 1899. 40 és EGYED Ákos 1979. 222.
6. ÜRMÖSSY Lajos 1894. 5.
7. SÁLvt 28. csomag 105 sz. irat 4-5.
8. EGYED Ákos 1979. 124.
9. ÜRMÖSSY Lajos 1894. 8 és ENDES Miklós 1938. 314.
10. NAGY Sándor 1899. 37.
11. Ifj. GÖDRI Ferenc 1899. 95.
12. SOMBORI Sándor 1971. 544 és BERDE Zoltán 1970. 115.
13. EGYED Ákos 1979. 40.
14. SÁLvt 28. csomag 105 sz. irat 6.
15. SÁLvt 28. csomag 105 sz. irat 1.
16. KOVÁCS Endre 1954. 547.
17. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 30.
18. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 35-36.
19. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 60.
20. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 36.
21. SERES András 1992. 61.
22. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 20.
23. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 36.
24. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 35
25. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 13
26. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 59
27. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 53
28. SÁLvt 28. csomag 98. sz. irat 54
29. SÁLvt 28. csomag 87. sz. irat 14.
30. SÁLvt 28. csomag 88. sz. irat 15.
31. SÁLvt 28. csomag 88. sz. irat 41.
32. SÁLvt 28. csomag 88. sz. irat 55.
33. Ifj. GÖDRI Ferenc 1899. 94.
34. SÁLvt 28. csomag 96. sz. irat 166.
35. SÁLvt 28. csomag 88. sz. irat 17.
36. SÁLvt 28. csomag 87. sz. irat 3.
37. SÁLvt 28. csomag 87. sz. irat 5.
38. SÁLvt 28. csomag 88. sz. irat 14.
39. SÁLvt 28. csomag 87. sz. irat 7.
40. SÁLvt 28. csomag 108. sz. irat 7.
41. SÁLvt 28. csomag 87. sz. irat 13.

Irodalom

1. BERDE Zoltán (1970) MIKSZÁTH Kálmán Háromszéken. Gyökerek IV. 1970. 4. (28). sz. 109-127.
2. BONA Gábor (1987) Tábornokok és törzsisztek a szabadságharcban 1848-49. Budapest.
3. EGYED Ákos (1979) Háromszék 1848-1849. Bukarest.
4. ENDES Miklós (1938) Csík-, Gyergyó-, Kászon-szék (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Budapest.
5. KOVÁCS Endre (1954) BEM József. Budapest.
6. Ifj. GÖDRI Ferenc (1899) Sepsiszentgyörgy város története. In: POTSA József: Emlékkönyv 70-100. Sepsiszentgyörgy.
7. NAGY Sándor Háromszék 1848-1849-ki önvédelmi és szabadságharcának rövid történelmi leírása. In: POTSA József: Emlékkönyv 30-41. Sepsiszentgyörgy.

8. SÁLvt, Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár.
9. SERES András (1992) Szemtanúk vallomásai az 1848-49-es szabadságharcról. Novos kft. Csíkszereda.
10. SOMBORI Sándor (1971) Sepsiszentgyörgyre vonatkozó adatok MIKSZÁTH Kálmán „KATHÁNGHY Menyhértjének” magyarázataihoz. Aluta. 541-546.
11. SUPKA Géza (1985) 1848/1849. Budapest.
12. ÜRMÖSSY Ferenc (1894) Tizenkét év Erdély történetéből. I-II. Budapest.

Date privind perioada iulie-decembrie 1849 în Trei Scaune (Rezumat)

Pe la sfârșitul războiului de independență din 1848-1849, puterea habsburgică, sprijinită de armata țaristă, sigură de victoria finală, începe restaurarea. Trei Scaune ajunge loc de bătălie, pe urmă un ținut sub ocupație militară. Soarta scaunului secuiesc este în mâinile conducătorilor militari și ale colaboraționiștilor locali. Lucrarea încearcă să arunce lumină asupra detaliilor, în special pe baza unui material arhivistic.

Data Concerning the Events in July-December 1849 in Háromszék (Abstract)

By the end of the 1848-1849 war of independence the Habsburg power, helped by the Russian troops, and sure of its final victory, starts the restoration. Háromszék becomes a battle field, thereafter a territory under military occupation. The destiny of the district is in the hands of the military leaders and in those of the loyal local civil servants. The paper presents details, especially based on the archivalia.

Szécsényi Jegyző

Szécsény

1849^{be}

November 8. kikötés bérátvétel 1850ra

Mutató Táblája

Arany Jézusnak, melyek ezen Jézus községét foglalták.

J e z u s		Oldal	Oldal	Oldal
1.	Kövérő Nap. Cs. R. Községi Jézus Községét a gyülekezési megjelölésről és megjelöléséről.	9	1.	
2.	A Jézus és a község régi alapításáról.	10	2.	
3.	A község alapításáról és a község alapításáról.	10	3.	
4.	A község alapításáról.	10	4.	
5.	Pop. községét a község alapításáról és a község alapításáról.	10	5.	
6.	A község alapításáról és a község alapításáról.	10	6.	